

بسم الله الرحمن الرحيم

شاخصه های اقتصاد مقاومتی در سیره امام سجاد علیه السلام

زهرة خجسته^۱

چکیده

نظریه اقتصاد مقاومتی که از سوی مقام معظم رهبری در سال های اخیر به عنوان راهکار برون رفت از وضع اقتصادی موجود مطرح شده است، امروزه کانون توجه اندیشمندان مختلف در حوزه اقتصاد و هم در حوزه دین قرار گرفته است. تبیین مؤلفه های این نظریه یکی از نواقص مطرح در این رابطه می باشد. بیان شاخصه های اقتصاد مقاومتی از ابعاد مختلف و از منظرگاه های مختلف می تواند مورد بررسی قرار گیرد. اما این مقاله درصدد آن است که با تکیه بر سیره امام سجاد علیه السلام به تبیین شاخصه های آن بپردازد. انتخاب سیره امام سجاد علیه السلام بدان دلیل است که حضرتش هم در قالب ادعیه و هم در عمل با توجه به شرایط زمانه خویش نحوه اتکاء به خود در حوزه مباحث اقتصادی را مورد توجه قرار داده است. با رجوع بر سیره امام سجاد علیه السلام شاخصه های چندی بر زمینه های اقتصاد مقاومتی به دست می آید که در این مقاله مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. از مهم ترین یافته های این تحقیق آن است که نظریه اقتصاد مقاومتی مبتنی بر مؤلفه هایی به طور عام و سیره امام سجاد S علیه السلام به طور خاص می باشد.

واژگان کلیدی: شاخصه، اقتصاد مقاومتی، سیره امام سجاد علیه السلام

۱. طلبه سطح دو (مقطع کارشناسی)، پایه سوم، حوزه علمیه زهراویه، شهرستان نجف آباد، استان اصفهان. آذر ۹۴.

مقدمه

بنا به تعریف برخی از اقتصاددانان، اقتصاد مقاومتی، نقطه‌ی مقابل اقتصاد وابسته و مصرف کننده است. اقتصاد مقاومتی، اقتصادی منفعل نیست و در مقابل اهداف اقتصادی نظام سلطه، ایستادگی می‌نماید. امروزه در مقابل فشار کشورهای بیگانه و تحریم اقتصادی، از تقویت و حمایت از بنیان‌های اقتصادی، تحت عنوان اقتصاد مقاومتی یاد می‌شود. عملی نمودن اهداف اقتصاد مقاومتی در جامعه تأثیرات و نتایج مثبتی در عرصه اقتصادی به دنبال دارد که در نهایت، رشد تولید داخلی و عدم وابستگی به خارج را رقم می‌زند. پس این نوع اقتصاد با خودکفایی و استقلال اقتصادی رابطه‌ای مستقیم دارد.

مقاومت در برابر تحریم‌های کشورهای بیگانه موجب خوداتکایی جامعه به توانمندی‌ها و منابع محلی و بهره‌برداری از توانایی‌ها و استعدادهای بومی می‌گردد. این امر اگر با برنامه‌ریزی‌های منسجم دولتی و عزم ملی همراه گردد، مطمئناً به اهداف مورد نظر خواهد رسید. رشد تولید داخلی، توسعه عرصه‌های اقتصادی جامعه و کسب استقلال اقتصادی، اشتغال‌زایی و رفع بیکاری، توسعه تأسیسات زیربنایی و تولیدی و ریشه‌کنی فقر و محرومیت، از نتایج اقتصاد مقاومتی می‌باشد. (۱۳۹۴/۴/۸، <http://pashto.irib.ir/۲۰۱۰-۰۵-۰۹-۱۱-۳۷>)

باتوجه به اهمیت این مطلب، دراین مقاله سعی خواهد شد با بررسی شاخصه‌های اقتصاد مقاومتی در سیره امام سجاد علیه السلام در دو زمینه فردی و اجتماعی و بهره‌گیری از آموزه‌های آن امام عزیز علیه السلام، مباحث اقتصاد مقاومتی، اصلاح الگوی صحیح مصرف و فرهنگ ساده زیستی را در جامعه تبیین و ترویج نماید.

امامان معصوم علیهم السلام بسیار بر این نکته تأکید کرده‌اند که راه‌هایی از خسران بزرگ در دنیا و آخرت، بهره‌مندی از سبک زندگی و سنت و سیره‌ای می‌باشد که ایشان آن را ترسیم نموده‌اند. چنان‌که بسیاری از مردم از جمله غربیان در دام عقل ناقص خویش می‌افتند و می‌گویند که ما نیازی به دین نداریم زیرا عقل می‌تواند راه صحیح را به ما نشان دهد.

امام سجاد علیه السلام در این زمینه می‌فرماید: «به وسیله عقل ناقص و نظریه‌های باطل، و مقایسات فاسد و بی‌اساس نمی‌توان احکام و مسائل دین را به دست آورد. بنابراین تنها وسیله رسیدن به احکام واقعی دین، تسلیم محض می‌باشد. پس هرکس در مقابل ما اهل بیت تسلیم باشد از هر انحرافی در امان است و هر که به وسیله ما هدایت یابد خوشبخت خواهد بود. و شخصی که با قیاس و نظریات شخصی خود بخواهد دین اسلام را دریابد، هلاک می‌گردد.» (نوری، ۱۴۰۸ ق، جلد ۱۷، ص ۲۶۲)

شاید مقالات و بررسی‌های فراوانی در زمینه اقتصادی انجام گرفته باشد یا اینکه سیره و آموزه‌های عرفانی و معنوی امام سجاد علیه السلام را مورد بحث قرار داده باشد ولی می‌توان گفت بررسی شاخصه‌های اقتصادی از سنت و سیره امام سجاد علیه السلام بسیار کم به چشم می‌خورد. به همین علت در این مقاله که هم به روش کتابخانه‌ای و هم با بهره‌گیری از نرم‌افزارهای

جامع و هم با بررسی های اینترنتی جمع آوری گردیده است سعی خواهد شد که این موضوع مهم به خوبی و در حد توان مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

بسیاری از مهمترین شاخصه های اقتصاد مقاومتی را می توان در زندگی فردی اشخاص بررسی کرد که این امر به خوبی در آموزه های امام سجاد علیه السلام به افراد یادآوری و آموزش داده شده است. امام سجاد علیه السلام و دیگر امامان معصوم ما، در عین رها بودن از همه دل بستگی ها، از بسیاری امکانات زمان خویش، چه از نوع مرکب، خانه و یا ثروت برخوردار بودند. و برای توسعه اقتصادی و کسب روزی حلال در زندگی شخصی خویش تلاش فراوان می کردند، چرا که از نگاه آنان، موهبت های حلال خداوند، سزاوار بهره گیری و استفاده است و هم خواسته یا ناخواسته اقتصاد خوب در شکل دهی دیدگاه و نگرش شایسته مردمان به انسان، اثرگذار است و هم اینکه با اقتصاد، نیازمندی های مادی و دنیایی انسان ها برآورده می شود و در پی آن، زمینه آرامش قلبی و فراغت ذهنی برای یاد و عبادت پروردگار فراهم می آید.

شاخصه های اقتصاد مقاومتی در زمینه های فردی

در این مقاله به ذکر سه مورد از ضروری ترین شاخصه های اقتصاد مقاومتی در زمینه های فردی، با بهره گیری از آموزه های امام سجاد علیه السلام پرداخته شده است.

۱-۱. کار و تلاش

دین مبین اسلام، مردم را برای برطرف کردن نیازهای زندگی، به کار و کوشش امر کرده و از بیکاری، تنبلی و سربردار دیگران شدن به شدت منع نموده است.

در فراز بیستم از نیایش اول امام سجاد علیه السلام در صحیفه سجادیه آمده است «حمد خدای را که وسائل بسط علم و ایمان را در جوهر ذات ما آمیخت و اسباب اخذ و قبض حقایق را به ما عطا فرمود و از نعمت زندگی ما را بهر مند ساخت و اعضای انجام اعمال و کار و کوشش را در ساختار وجودمان استوار نمود...» (ترجمه محمدی اشتهاردی، بی تا، ص ۷۱)

خداوند متعال در قرآن کریم نیز می فرماید: «به تحقیق شما را در زمین مسلط کردیم و برای شما در آن وسایل و مایه های زندگی قرار دادیم (تا شما به کوشش خود از زمین و آنچه در آن است، استفاده برید و شکرگزاری، ولی) شما اندک شکر می کنید.» (اعراف، آیه ۱۰)

همچنین در روایات فراوانی از ائمه معصومین علیهم السلام به این امر مهم اشارات فراوانی شده است. پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم افراد تنبل و بیکار را که تن به کار نمی دهند و می خواهند از دسترنج دیگران استفاده کنند، مورد نکوهش و سرزنش شدید قرار داده، می فرمایند: «از رحمت خدا دور است کسی که زندگی خود را به گردن دیگری بیندازد. ملعون است، ملعون، کسی که اعضای خانواده اش را در اثر ندادن نفقه تباه کند.» (ابن شعبه، ترجمه جنتی، ۱۳۸۲، ص ۶۵)

همچنین اصحاب خویش را به کار و کسب تشویق می کردند، از شغل آنها می پرسیدند و اگر بیکار بودند، سفارش می کردند به کاری مشغول شوند و می فرمودند: « من دشمن دارم آن کس را که کار را ترک کند و دهان به روی آسمان بگشاید و بگوید: خداوندا، مرا روزی ده، و کوشش را رها کند.» (ابن بابویه، ترجمه غفاری، ۱۳۶۷ش، ج ۴، ص ۲۶۰)

امام سجاد علیه السلام و دیگر معصومان علیهم السلام، علاوه بر اینکه با راهنمایی ها و زمینه سازی های خود، موجب هدایت افراد به سوی میدان های کاری می شدند و خود نیز هم دوش با دیگران کار می کردند، برای مشاغل تولیدی، صنعتی، تجاری و دیگر شغل هانیز، اهمیت خاصی قائل بودند که مطرح کردن آن از موضوع این مقاله خارج است.

حضرت زین العابدین علیه السلام در عین حال که برای سامان بخشیدن به دنیای خود و بهره مندی از معیشتی خوب و دلخواه، به کار و تلاش می پرداختند، از خداوند خویش طلب روزی کرده، با پیوند زدن این خواسته دنیایی با انگیزه های معنوی (همانند درخواست روزی به نیت حفظ آبرو و شخصیت و نیز به انگیزه توانا شدن بر انجام دادن عبادت پروردگار) به آن رنگ بقا می بخشید. بدین ترتیب، هم بهره مادی خویش از روزی را می ستاند و هم سهم معنوی و اخروی آن را، و بدین گونه درخواست روزی، از حالت دنیاگرایی صرف و معنویت گرایی محض بیرون می آید و با این درخواست، ماده و معنا و دنیا و آخرت را به هم پیوند می زند. (۶۴۹۲۹۱، <https://rasekhoon.net/article/show/۶۴۹۲۹۱>، ۱۳۹۴/۵/۲۷)

همچنین در دعای ششم از صحیفه سجاده که در مورد کار و تلاش و تولید سرمایه آمده است امام سجاد علیه السلام می فرماید: « و روز را برای آنها روشنی بخشید، تا در آن به تحصیل فضل و عطای الهی بپردازند، و برای کسب روزی او به اسباب آن دست یابند، و در زمین خدا گردش کنند تا هم به منافع دنیای گذرا برسند، و هم به سرای آخرت همیشگی خود، سر و سامان دهند.» (محمدی اشتهاردی، بی تا، ص ۱۰۱)

با توجه به مطالب بیان شده می توان دریافت که بیکاری نه تنها ضرر و خطر بزرگی متوجه روح و روان فرد می کند زیرا انسان را از لحاظ حیثیت و شخصیت واقعی تنزل می دهد و او را از خوشبختی و سعادت محروم می سازد، بلکه ضربه اقتصادی فراوانی هم به فرد و هم به جامعه می زند که گاهی اوقات، دیگر قابل جبران هم نخواهد بود.

۲-۱. ساده زیستی

ساده زیستی به معنای فقر و تنگدستی نیست، چون در فرهنگ دینی فقر و تنگدستی مذموم شمرده شده و می تواند بستر ساز بسیاری از انحرافات اجتماعی گردد. همچنین در مقابل ساده زیستی می توان به رفاه طلبی، زیاده خواهی، دنیا طلبی، ثروت اندوزی، تجمل گرایی، کاخ نشینی و خوی اشرافی گری اشاره کرد، که در آموزه های دینی مورد نکوهش شدید واقع شده اند.

در روایات بسیار از ائمه معصومین علیهم السلام و در آیات متعددی از قرآن کریم بر مفهوم ساده زیستی و پرهیز از فخر فروشی تأکید فراوانی شده است. در روایتی از امام سجاد علیه السلام آمده است: « با ارزش ترین مردم

ظرفیت‌های درونی و زاینده‌ی خود را در زمینه‌های مختلف شناسایی می‌کند و در مرحله‌ی دوم این اقتصاد باید بتواند خودش را به جایی برساند که وقتی ضربه‌ای دریافت کرد، آسیب نبیند. (۲۷-۱۱-۰۹-۰۵-۲۰۱۰، <http://pashto.trib.ir>، ۸/ ۴/ ۱۳۹۴)

نتیجه گیری

امروزه مسئله دیانت و عمل کردن به سیره و روش اهل بیت علیهم السلام با زندگی بسیاری از خانواده‌های ایرانی عجین گشته و از طرف دیگر وضع اقتصادی خانواده‌ها و مشکلات اقتصادی موجود در جامعه همه را بر این امر استوار می‌گرداند تا در این شرایط بهترین راه را برای رفع موانع اقتصادی زندگی خویش برگزینند. با توجه به این امر در این مقاله، سعی گردیده تا مؤثرترین آموزه‌ها، که بیشترین اثرگذاری را در ایجاد اقتصادی مقاوم در جامعه دارد از میان دریای بیکران آموزه‌های گرانمای امام زین العابدین علیه السلام گلچین کرده و در اختیار مخاطبین قرار دهیم تا به زیبایی، به این دیدگاه امام سجاد علیه السلام برسیم که

نظام اقتصادی مناسب، نظامی نیست که تنها درصدد رفع نیازهای بشر باشد و با فراهم شدن آنها، کار خود را تمام شده انگارد، بلکه رفع نیازها در جهت بندگی و عبادت خداست.

فهرست منابع

❖ قرآن کریم.

❖ قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان.

❖ علی بن حسین علیه السلام، ترجمه محمد محمدی اشتهاردی، صحیفه سجادیه، انتشارات موعود اسلام،

قم.

❖ شریف الرضی، محمد بن حسین - دشتی، محمد، **نهج البلاغة** / ترجمه دشتی، مشهور - ایران؛ قم، چاپ: اول، ۱۳۷۹ ش.

منابع فارسی

- ۵- خمینی، روح الله، **صحیفه نور/مجموعه رهنمودهای امام خمینی(ره)**، جلد ۱۷ و ۱۹، وزارت ارشاد اسلامی مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی - تهران، ۱۳۶۱.
- ۶- ابن شعبه، حسن بن علی - جنتی، احمد، **تحف العقول** / ترجمه جنتی، مؤسسه امیر کبیر، تهران، چاپ: اول، ۱۳۸۲ ش.
- ۷- ابن بابویه، محمد بن علی - غفاری، محمد جواد، **من لا یحضره الفقیه** / ترجمه غفاری، علی اکبر و محمد جواد و بلاغی، صدر، جلد ۴، نشر صدوق - تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۷ ش.
- ۸- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی - خسروی، موسی، **مواعظ امامان علیهم السلام (ترجمه بحار الأنوار)**، اسلامیة - تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۴ ش.
- ۹- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی - موسوی همدانی، ابو الحسن، **بحار الأنوار** - ترجمه جلد ۶۷ و ۶۸ / ترجمه موسوی همدانی، جلد ۱، کتابخانه مسجد ولی عصر - تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۴ ش.
- ۱۰- حکیمی، محمدرضا و حکیمی، محمد و حکیمی، علی - آرام، احمد، **الحیاء** / ترجمه احمد آرام، دفتر نشر فرهنگ اسلامی - تهران، چاپ: اول، ۱۳۸۰ ش.
- ۱۱- ابن بابویه، محمد بن علی - جعفری، یعقوب، **الخصال** / ترجمه جعفری، جلد ۱، نسیم کوثر - قم، چاپ: اول، ۱۳۸۲ ش.
- ۱۲- اربلی، علی بن عیسی - زواره‌ای، علی بن حسین، **کشف الغمّة** / ترجمه و شرح زواره‌ای، جلد ۲، انتشارات اسلامیة - تهران، چاپ: سوم، ۱۳۸۲ ش.

منابع عربی

- ۱۳- طوسی، محمد بن الحسن، **تهذیب الأحکام** (تحقیق خراسان)، جلد ۷، دار الکتب الإسلامیة - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.
- ۱۴- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن، **تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة**، جلد ۱۵، مؤسسه آل البيت علیهم السلام - قم، چاپ: اول، ۱۴۰۹ ق.

۱۵- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، **الكافي (ط - الإسلامية)**، جلد ۲، دار الكتب الإسلامية - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

۱۶- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، **بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمة الأطهار (ط - بيروت)**، ۱۱۱ جلد، دار إحياء التراث العربی - بيروت، جلد ۷۰ و ۷۵، چاپ: دوم، ۱۴۰۳ ق.

۱۷- طوسی، محمد بن الحسن، **الإستبصار فيما اختلف من الأخبار**، دار الكتب الإسلامية - تهران، چاپ: اول، ۱۳۹۰ ق.

۱۸- نوری، حسین بن محمد تقی، **مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل**، جلد ۱۷، مؤسسه آل البيت عليهم السلام - قم، چاپ: اول، ۱۴۰۸ ق.

۱۹- بحرانی اصفهانی، عبد الله بن نور الله، **عوامل العلوم و المعارف والأحوال من الآيات و الأخبار و الأقوال - الإمام على بن أبي طالب عليهما السلام**، مؤسسه الإمام المهدي عجل الله تعالى فرجه الشريف - ايران؛ قم، چاپ: دوم، ۱۳۸۲ ش.

۲۰- بحرانی، سيد هاشم بن سليمان، **البرهان في تفسير القرآن**، جلد ۴، مؤسسه بعثه - قم، چاپ: اول، ۱۳۷۴ ش.

۲۱- شيخ حر عاملی، محمد بن حسن، **هداية الأئمة إلى أحكام الأئمة عليهم السلام**، جلد ۴، آستانه الرضوية المقدسة، مجمع البحوث الإسلامية - مشهد، چاپ: اول، ۱۴۱۴ ق.

۲۲- احمدی میانجی، علی، **مکاتیب الأئمة عليهم السلام**، جلد ۳، دار الحديث - قم، چاپ: اول، ۱۴۲۶ ق.

منابع نرم افزاری و سایت ها

۲۳- نرم افزار **جامع الاحاديث ۳**، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، قم.

۲۴- نرم افزار **جامع تفاسیر نور ۱/۲**، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، قم.

۲۵- <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=۲۵۷۷۵>، ۸/ ۴/ ۱۳۹۴، ساعت ۱۰:۳۰.

۲۶- <http://emamsajad.tebyan.net/post/۱۸۶>، ۸/ ۴/ ۱۳۹۴، ساعت ۱۰:۳۰ ص.

۲۷- <http://www.bpdanesh.ir/detailnews.asp?id=۹۹۹۵>، ۸/ ۴/ ۱۳۹۴، ساعت ۱۰:۳۰ ص.

۲۸- <http://pashto.trib.ir/۲۰۱۰-۰۵-۰۹-۱۱-۲۷>، ۸/ ۴/ ۱۳۹۴، ساعت ۱۰:۳۰ ص.

۲۹- <http://salehin.ir/index/BpPortalsVShow/۲۳۴۸۲/۷۹۸۳۳۷>، ۸/ ۴/ ۱۳۹۴، ساعت ۱۰:۳۰ ص.

۳۰- <http://www.hawzah.net/fa/Article/View/۹۳۷۳۷>، ۲۷/ ۵/ ۱۳۹۴، ساعت ۷:۳۵ ص.

۳۱- <http://old.ido.ir/a.aspx?a=۱۳۹۱۰۱۳۰۰۸>، ۲۷/ ۵/ ۱۳۹۴، ساعت ۷:۳۵ ص.

۳۲- <https://rasekhoon.net/article/show/۶۴۹۲۹۱>، ۲۷/ ۵/ ۱۳۹۴، ساعت ۷:۳۵ ص.

۳۳- ۱۲۹ <http://majnon44.mihanblog.com/post/129>، ۱۳۹۴/۵/۲۷، ساعت ۷:۳۵ ص.

۳۴- ۷۵۰۹ <http://vareshnews.ir/detail/News/7509>، ۱۳۹۴/۵/۲۷، ساعت ۷:۳۵ ص.

۳۵- <http://313fadaii.blog.ir/post>، ۱۳۹۴/۵/۲۷، ساعت ۷:۳۵ ص.

۳۶- b۳۲۵۵۲۴۶ <http://history.isca.ac.ir/Portal/Home/ShowPage.aspx?Object=NEWS&ID=b3255246>،

۱۳۹۴/۵/۲۸.